

PSYCHOSOCIÁLNÍ DOPADY POUŽÍVÁNÍ MOBILNÍCH TELEFONŮ U DĚTÍ VE VĚKU DO 12 LET

PSYCHOSOCIAL IMPACTS OF THE USE OF MOBILE TELEPHONES IN CHILDREN
UNDER 12 YEARS OF AGE

Miriam Troupová

E.ON Česká republika, s.r.o., Junior specialista rozvoje lidských zdrojů
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta

Summary

Mobile telephones became a part of common life and represent a certain living style. In accordance with statistical data, in the Czech Republic, there is more than one mobile telephone per each inhabitant in the Czech Republic. Thus, it is obvious that children also have mobile telephones. The age at which the children obtain their first mobile telephones is ever being decreased. The Czech expert public has still been only marginally interested in the problems of the use of mobile telephones by children. The project "Psychosocial impacts of the use of mobile telephones in children under 12 years of age" was implemented with the aim to point out this problem and provide a supporting material for pedagogical and primarily preventive activity in this field. The project was implemented based on full financial support provided by the Grant Agency of the Faculty of Health and Social Studies, the University of South Bohemia.

Key words: children – communication – mobile telephone – benefits from the use of mobile telephones – risks of the use of mobile telephones

Souhrn

Mobilní telefony se staly součástí běžného života a představují určitý životní styl. Podle statistických údajů připadá na každého obyvatele České republiky více než jeden mobilní telefon. Je tedy samozřejmostí, že mobilní telefon mají i děti. Věk, kdy děti dostávají svůj první mobilní telefon, se neustále snižuje. Česká odborná veřejnost se problematikou používání mobilních telefonů dětmi dosud zabývala pouze okrajově. Projekt „Psychosociální dopady používání mobilních telefonů u dětí ve věku do 12 let“ byl realizován s cílem upozornit na tuto problematiku a poskytnout podporný materiál pro pedagogickou a primárně preventivní činnost v této oblasti. Projekt byl realizován za plné finanční podpory Grantové agentury Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity.

Klíčová slova: děti – komunikace – mobilní telefon – přínosy používání mobilních telefonů – rizika používání mobilních telefonů

ÚVOD

Mobilní telefony a další způsoby elektronické komunikace se v průběhu posledních let staly součástí života každého z nás. Každý technologický pokrok s sebou nese přínosy, ale často také jistá rizika a negativa. Oblast používání mobilních telefonů, dopadů jejich používání, zdravotních rizik s nimi spojených a v nepo-

slední řadě možných způsobů jejich zneužití je v České republice a české literatuře oblastí velmi opomíjenou a českou odbornou veřejností teprve objevovanou.

Ze studie německé Asociace pro informační technologie, komunikaci a nová média BITKOM, sdružující v Německu 1 200 telekomunikačních a informačních společností, vyplývá, že

v žádné jiné zemi Evropské unie nepoužívá mobilní telefon tolik lidí jako v České republice.

Obecně lze říci, že v České republice funguje dnes jeden z nerozvinutějších trhů s mobilními telefony v EU.

Projekt „Psychosociální dopady používání mobilních telefonů u dětí ve věku do 12 let“ byl realizován s cílem zmonitorovat problematiku používání mobilních telefonů u nejmladší skupiny zákazníků a to z několika úhlů pohledu: prostřednictvím anonymního dotazníkového šetření bylo osloveno 224 žáků základních škol a gymnázia v Českých Budějovicích ve věku 11–12 let, dále byli osloveni mobilní operátoři s cílem zmonitorovat jejich postoj k této skupině zákazníků, třetí část výzkumu tvořily rozhovory s rodiči oslovených dětí a čtvrtou část představovalo na základě sekundárního sběru dat zhodnocení situace na trhu s mobilními telefony a službami pro děti.

Výstupem projektu by měl být zejména podklad pro primárně preventivní aktivity ve školských zařízeních, informační materiál pro odbornou i laickou veřejnost a v neposlední řadě také pro rodiče. Problematice dopadů používání mobilních telefonů nejen u dětí není v současné době věnována dostatečná pozornost, a je proto nezbytné o této záležitosti zvýšit povědomí celé společnosti.

Projekt byl realizován za plné finanční podpory Grantové agentury Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity.

CÍL PRÁCE

- Zmonitorovat rozšíření mobilních telefonů mezi dětmi ve věku do 12 let.
- Zjistit, v jakém věku děti nejčastěji dostávají svůj první mobilní telefon.
- Zmonitorovat nejčastější rozsah a způsob používání mobilních telefonů u dětí ve věku do 12 let.
- Zmonitorovat postoje rodičů dětí ve věku do 12 let k využívání mobilních telefonů jejich dětmi.
- Zmonitorovat situaci na trhu s mobilními telefony, především postoj operátorů k dětským zákazníkům a nabídku mobilních telefonů vhodných pro děti.
- Popsat možné psychosociální dopady používání mobilních telefonů u dětí z pohledu odborníka na danou problematiku.

HYPOTÉZY

Byly stanoveny následující hypotézy:

- H1. Všechny děti ve věku do 12 let již mají mobilní telefon.
- H2. Děti preferují neosobní mobilní komunikaci před komunikací osobní (face-to-face).
- H3. Všechny děti dodržují pravidla „mobilní etikety“.
- H4. Děti s drahými značkovými mobilními telefony jsou lépe přijímány do kolektivu.
- H5. Nemít mobilní telefon je pro děti známkou chudoby.
- H6. Pro mobilní operátory jsou děti důležitou cílovou skupinou.
- H7. Rodiče i děti jsou při nákupu mobilního telefonu ovlivněni především reklamou.

METODIKA VÝZKUMU

Při práci na výzkumné části projektu zvolen multimetodický přístup:

- Kvantitativní výzkum – dotazníkové šetření
- Kvalitativní výzkum – rozhovory
- Sekundární sběr a vyhodnocení dat

Dotazníkové šetření – kvantitativní výzkum

Na vzorku 250 žáků základních škol a gymnázia v Českých Budějovicích byl v období květen–červen 2008 proveden kvantitativní výzkum – metoda dotazování technikou dotazníku.

Návratnost dotazníků činila 89,6 % – z rozdaných 250 dotazníků jich bylo respondenty vyplněno 224.

Charakteristika zkoumaného souboru

Vzorek 224 respondentů se skládal ze 108 dívek (tj. 48 %) a 116 chlapců (tj. 52 %). Všichni respondenti byli bez výjimky ve věku 11–12 let.

Dotazníkové šetření proběhlo anonymně. Dětem byly ve škole po předchozí domluvě s řediteli škol rozdány dotazníky k vyplnění, z důvodu zabránění zkreslení výsledků při administraci byly po vyplnění dotazníky od dětí opět ihned vybrány zpět.

Dotazník

Dotazník se skládal z 27 otázek rozdělených do pěti částí podle svého zaměření:

- **Identifikační část** – věk, pohlaví, druh školy;

- **Mobilní telefon, mobilní operátor** – otázky zaměřené na zjištění, zda děti mají svůj mobilní telefon, jakého operátora a jaký typ služeb využívají (tarif/předplacená karta), měsíční náklady na mobilní služby, placení účtu za telefon;
- **Mobilní komunikace** – nejčastější využití mobilního telefonu, osobní a mobilní komunikace;
- **Mobilní etiketa** – poučení o používání mobilního telefonu, pravidla používání telefonu, dodržování stanovených pravidel, důsledky nedodržování pravidel;
- **Osobní postoj** – vnímání mobilního telefonu, určení vhodnosti vypnutí/zapnutí mobilního telefonu v konkrétních situacích, otevřené otázky zaměřené na osobní postoj k mobilním telefonům.

Rozhovory s rodiči dětí ve věku do 12 let – kvalitativní výzkum

Z celkových 12 oslovených rodičů dětí ve věku 10–12 let se šest zapojilo do výzkumu. S těmito rodiči byly provedeny řízené rozhovory zaměřené na zjištění jejich postojů k mobilním telefonům u dětí a jejich motivací k pořízení telefonu svému dítěti. Každý z rozhovorů trval 10–15 minut a proběhl výhradně v přítomnosti daného rodiče a řešitelky projektu pod podmínkou zachování anonymity zúčastněných rodičů.

Monitoring poskytovatelů služeb mobilní komunikace

Celoplošně působí v České republice tři mobilní operátoři: Vodafone, Telefónica O2, T-Mobile.

V květnu 2008 byly osloveny všechny tři výše uvedené společnosti a požádány o spolupráci na projektu. Jako jediná se výzkumu aktivně zúčastnila společnost Vodafone v zastoupení svého mluvčího pana Přemysla Filipa.

Konzultace s odborníky na danou problematiku

Samotný projekt byl doplněn o odborné vyjádření Mgr. Pavla Váchy, odborného asistenta ZSF JU a okresního metodika sociálně patologických jevů, a PaedDr. Zdeňka Slomka, ve-

doucího katedry sociální a speciální pedagogiky ZSF JU.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Dotazníkové šetření

Naprostá většina dotázaných dětí (více než 95 %) ve věku 11 a 12 let již vlastní svůj mobilní telefon. Ten dostávají děti nejčastěji ve věku 8–9 let, přičemž chlapci o něco dříve než dívky (průměrný věk chlapci 8,7 roku, dívky 8,9 roku).

Dříve než v sedmi letech dostalo svůj první telefon 10 % dívek a 16 % chlapců. V 8–9 letech potom 68 % respondentek a 63 % respondentů. Později než v 10 letech dostalo mobil 23 % dotázaných dívek a 20 % chlapců.

Dvě třetiny dětí využívají služby mobilního operátora O2, následují T-Mobile a Vodafone, kde se poměr rozložení dětských zákazníků liší podle pohlaví (T-Mobile: dívky 7,4 %, chlapci 24,1 %; Vodafone: dívky 18,5 %, chlapci 13,8 %).

Dvě třetiny dětí ve věku do 12 let mají předplacené karty, jedna třetina dětí potom má některý z nabízených tarifů.

Měsíční výdaje spojené s používáním mobilních telefonů se pohybují u 48 % dívek v rozmezí 201–300 Kč, 44 % dívek potom za měsíc utratí za telefon méně než 200 Kč. Zbývajících 8 % respondentek dosahuje měsíčně výdajů vyšších než 400 Kč.

Průměrné měsíční výdaje chlapců jsou o něco nižší než u dívek, 25 % chlapců utratí měsíčně méně než 100 Kč, 44 % 101–200 Kč, 22 % chlapců utratí 201–300 Kč. Výdaje ve výši 301–400 Kč uvedlo 4,5 % chlapců. Více než 400 Kč za měsíc potom utratí za telefon také 4,5 % chlapců.

Téměř všem respondentům platí účet za telefon rodiče, pouze jedna desetina dětí se na úhradě nákladů nějakým způsobem částečně podílí například částečným příspěvkem z kapsného.

Mobilní telefon slouží dětem nejčastěji ke komunikaci s rodinou. Chlapci komunikují s rodinou častěji než dívky, které naopak mobilní telefon využívají častěji ke komunikaci se svými kamarády.

Mobilní telefon je dětmi je vnímán jako prostředek ke komunikaci a nezbytnost, která

je v dnešní době natolik dostupná, že není důvod ji nevyužívat. Při komunikaci s kamarády však více než tři čtvrtiny dětí i přes dostupnost mobilních telefonů stále preferují osobní komunikaci před komunikací mobilní.

Více než dvě třetiny dětí byly svými rodiči poučeny o používání mobilních telefonů a více než jedna třetina dotázaných dětí má rodiči stanovená pravidla, jak používat svůj mobil. Tato pravidla dodržuje 60 % dívek a 73 % chlapců. Ty z dětí, které uvedly, že stanovená pravidla dodržují, zároveň uvedly, že kdyby je nedodržovaly, byly by za to rodiči nějakým způsobem potrestány.

Dnešní děti by se svého mobilního telefonu v 80 % nevzdaly. Odůvodňují toto rozhodnutí tím, že nevidí důvod, proč by se měly telefonu vzdávat, protože se jedná o věc, kterou v dnešní době radí k samozřejmým.

Na otázku, zda lepší mobilní telefon znamená lepší přijetí do kolektivu spolužáků a kamarádů, odpovědělo 78 % dívek a 62 % chlapců, že s tímto tvrzením nesouhlasí. Téměř totožný počet dětí také nesouhlasí s tím, že když někdo nemá telefon, znamená to, že je chudý.

Při koupi nového telefonu má na děti jednoznačně největší vliv doporučení kamarádů nebo známých. Dívky jsou ve srovnání s chlapci snáze ovlivnitelné reklamou, zatímco chlapci častěji volí dražší model telefonu než dívky.

Více než polovina dívek (60 %) vnímá mobil jako prostředek ke komunikaci, stejně jej vnímá 38 % chlapců. Důležitý je telefon pro 24 % dívek a 38 % chlapců. Jako živou bytost – kamaráda, miláčka nebo člena rodiny – označuje telefon 6 % dívek a 3 % chlapců.

Jedna čtvrtina dívek si život bez telefonu dokáže představit, pouze 8 % dívek si jej představit nedokáže. Na stejnou otázku odpovídali i chlapci; 28 % z nich si takový život představit nedovede a 22 % z nich si jej představit dokáže. Ostatní respondenti odpovídali spíše v tom smyslu, že telefon usnadňuje život, život bez něho by byl složitější a byla by to větší nuda.

Dvě třetiny dívek také uvedly, že kdyby neměly mobilní telefon, kvalita jejich života by se zhoršila. Zbývající jedné třetině dívek by nikterak nevadilo telefon nemít a na kvalitě jejich života by se to neodrazilo.

Jedné polovině chlapců by nevadilo telefon nemít, druhá polovina z nich by však tuto skutečnost snášela jen těžce, jejich život by byl komplikovanější a nudnější. Také by měli problém při komunikaci s rodinou.

Více než 80 % dívek odpovědělo, že když za celý den nedostanou jedinou SMS, nevadí jim to, nevnímají to negativně a nic se neděje. Zbývajících 19 % respondentek uvedlo, že je to mrzí a že přemýšlejí, proč jim nikdo nenapsal. Chlapci odpověděli naprosto shodně jako dívky, více než 80 % z nich vůbec neřeší, když jim nepříjde žádná textová zpráva. Ostatní chlapce to mrzí a jsou zklamaní, někteří z nich (2,5 %) to řeší tak, že někomu pošlou SMS sami a čekají na odpověď.

Když dětem někdo neodpoví na SMS, nejčastěji si myslí, že tato osoba nemá čas (24 %) nebo kredit (19 %). Mezi další důvody patří to, že u sebe nemá telefon (10 %), má vybitou baterku (5 %), otravuji ho (4,5 %).

Tři čtvrtiny dívek se chovají ke svému mobilu jako k normální věci (jako k „mobilnímu telefonu“, „věci“, „přístroji“), 8 % dívek považuje telefon za vzácnost („poklad“, „drahá věc“) a 7 % respondentek vnímá svůj telefon jako živou bytost („kamarád“, „vlastní dítě“).

Jako obyčejnou věc vnímá telefon více než polovina chlapců, 39 % chlapců se staví k telefonům jako k živé bytosti („člověk“, „kamarád“, „člen rodiny“) a 8 % chlapců považuje telefon za velice cennou věc.

Více než 70 % dívek by svůj telefon nikdy úmyslně nerozbilo, 17 % dívek by svůj telefon nikomu nedalo nebo s někým nevyměnilo a pro 5 % respondentek je nepřipustné mít telefon zapnutý na místech, kde to není vhodné. Z chlapců by svůj telefon nikdy úmyslně nezničilo 39 %, nikomu by jej nedalo nebo nepůjčilo 27 % a nikdy by jej nechtělo ztratit 26 %.

Monitoring poskytovatelů služeb mobilní komunikace

Aktivně se projektu zúčastnila společnost Vodafone:

Je cílová skupina dětí ve věku do 12 let zajímavou cílovou skupinou pro poskytovatele mobilních služeb?

Děti v tomto věku vůbec nejsou zajímavou cílovou skupinou pro naši společnost.

Kolik procent zákazníků Vaší společnosti tvoří děti a mládež (tj. ve věku do 18 let)?

Tento údaj nelze stanovit.

Nabízí Vaše společnost produkty a služby spojené s mobilními telefony určené výhradně pro děti ve věku do 12 let?

Nenabízí.

Produkty a služby pro děti

Nabízíme bezplatně službu Blokování obsahu pro dospělé, kdy je možné na telefonu nastavit, aby se jeho uživatel nedostal k obsahu, který je sice legální, ale nevhodný, např. pro děti (typu erotika, seznamky, zbraně, tabák apod.). Služba pokrývá nejen smluvní obsah, ale i celý zbytek internetu přístupný z mobilu. Je možné bezplatně zablokovat také sekce PremiumSMS, Audiotex (tedy SMS a volání zpoplatněné speciálními vyššími tarify). Služby nejsou zaměřené výhradně na děti, využít je může kdokoli.

Služby nejčastěji využívané dětmi ve věku do 12 let

1. volání
2. SMS
3. stahování her, hudby
4. připojení k internetu
5. seznamky, chaty

Produkty, o které věková skupina dětí do 12 let projevuje nejčastěji zájem

- mobilní telefony
- příslušenství
- doplňky

Jsou děti ve věku do 12 let v oblasti mobilní komunikace ovlivnitelné reklamou?

Ano, známá data potvrzují vnímavost dětí vůči reklamě. Na základě interních etických zásad v rámci společenské odpovědnosti však Vodafone na děti do 15 let marketingovou komunikaci nemíří. Jako dospělí si reklam užíjí jistě dost.

Zaměřuje se Vaše společnost nějakým způsobem na seznámení dětí s pravidly používání mobilních telefonů?

Vydali jsme v našem LifeStyle časopise pro zákazníky Čilichili 5/2008 celostránkový člán

nek zabývající se tématem bezpečnější mobil pro děti. Jeho součástí byly i Praktické rady (nejen) pro rodiče.

Spolupracujeme s organizací SaferInternet na zvyšování povědomí o bezpečnějším používání internetu a mobilních telefonů. Jsme partnerem soutěže MobilStory, jejímž cílem je zapojit žáky ZŠ do interaktivní soutěže, která má upozornit na rozdíly mezi skutečným a virtuálním světem – www.mobilstory.cz.

Podílela se Vaše společnost již někdy v předchozích letech na výzkumu týkajícím se rozšíření mobilních telefonů u dětí či způsobu používání mobilních telefonů dětmi, nejčastěji používaných služeb atd.?

Podporujeme projekt Univerzity Palackého „Prevence nebezpečných jevů v elektronické komunikaci“, jehož výstupem by měl být webový portál, učebnice a tedy obsah pro výuku v rámci předmětu Komunikační dovednosti na školách. Provedli jsme v roce 2007 průzkum, tzv. Vodafone Zoom, používání mobilů studenty ve věku 15–26 let.

Situace na trhu – mobilní telefony a služby pro děti

V současné době se na českém trhu objevuje jediný mobilní telefon určený výhradně dětem – tzv. Teddyfone. Teddyfone je speciálně vytvořený bezpečnostní telefon pro děti. Používá technologii mobilních telefonů, přičemž jeho vyzařování je menší než u běžného mobilního telefonu (0,162 w/kg SAR jednotky¹).

Na rozdíl od běžného mobilního telefonu Teddyfone má pouze čtyři tlačítka s přednastavenými čísly – tzv. rychlé volby (např. máma, táta, prarodiče nebo kamarád/ka), možnost sledování dítěte na dálku (obdoba elektronické chůvičky s neomezeným dosahem), SOS tlačítko pro případ nouze (pokud se dítě cítí v ohrožení či v nebezpečí, může stisknout toto tlačítko, SOS zpráva je poté odeslána třem předvoleným příjemcům).

Teddyfone také automaticky vytočí číslo příjemce č. 1. Pokud tato osoba hovor přijme, může poslouchat zvuky v blízkosti telefonu Teddyfone a slyšet tak, s kým dítě mluví a co dělá.

Na rozdíl od běžného mobilního telefonu Teddyfone nemá displej, proto si děti nemo-

hou nahrávat/stahovat vyzváněcí tóny, hry nebo nevhodné obrázky a fotografie a nemohou je dále prohlížet nebo posílat.

Telefon Teddyfone je možné využívat pro všechny současné české operátory (Telefónica O2, T-Mobile, Vodafone). V přístroji je ale potřeba používat pouze tzv. předplacené karty (není možné jej využívat s paušálem).

Rozhovory s rodiči

Rodiče vnímají mobilní telefon u dítěte především jako prostředek ke kontrole dítěte – kontrolní funkce telefonu zde tedy převažuje nad jinými. Svým dětem ho porizují často proto, že se nechají dítětem přesvědčit argumenty, že „telefon přece mají všechny děti“. Vhodnou příležitostí pro pořízení telefonů bylo rodiči zmíněno vysvědčení nebo motivace k dobrým známám ve škole.

Jako jedno z negativ používání mobilních telefonů dětmi byla zmíněna finanční náročnost mobilních telefonů, která v případě, že je v rodině více dětí, může skutečně být značná.

DISKUSE

Diskuse s literaturou

Jak uvádí Vácha, ve školách je většinou naprostá absence preventivních programů zabývajících se prevencí závislostí na informačních technologiích (počítače 9,8 let, netománie, PC hry, závislost na mobilních telefonech 9,9 let), sektách, výherních automatech a dalším rizikovém chování. Toto se projevuje v rozvoji výskytu těchto „novodobých“ závislostí. Z průzkumu prováděného v prostředí základních škol na Českobudějovicku je zřejmé, že mnoho témat rizikového chování je podceňováno nejen pedagogickými pracovníky, ale v neposlední řadě i společností a odborníky.

Mertin² píše, že tvrzení, že kvůli mobilům přestávají v rodinách děti komunikovat a že ke komunikaci používají primitivní jazyk (telegrafická esemeska versus květnatý dopis) pokládá za mýtus. Jestliže skutečně platí, že se v rodinách méně komunikuje, nemohou za to podle jeho názoru mobily. V první řadě není prokázáno, že se v dnešních rodinách méně komunikuje. Co se týká tvrzení, že kvůli SMS zprávám upadají vyjadřovací schopnosti dnešních dětí, Mertin uvádí, že dítě je schopno bez

problému rozlišit několik kódů řeči. Ví, jak mluví s kamarády, jak ve škole nebo s babičkou a jak v „esemeskách“. Občas se opravdu může stát, že ve škole mluví stejně jako s kamarády, ale žádné dítě nemluví bez „hacku a carek“, jako píše „esemesky“. A jestli se snad dnešní děti neumějí vyjadřovat, tak to nesouvisí s mobily.

Problémy techniky nespočívají v samotné technice, ale v tom, jak s ní zacházíme. Pak se buď stává naším pomocníkem, nebo se my můžeme stát jejími otroky. Měli bychom tedy učit dítě, jak mobil co nejlépe využít, a ne mu bránit v přístupu k němu.

Podle Václava Mertina přijímají mladí lidé vždy nové věci lépe než starší. To platí zejména pro technické vynálezy a pomůcky usnadňující a zjednodušující život. Vysvětlení je poměrně jednoduché – děti ještě nemají zkušenosti, nemají vytvořené stereotypy, a tak zcela samozřejmě přijímají to nejjednodušší, co se jim v dané době nabízí. Proč by psaly dopis, který možná dojde za dva dny, když mohou poslat mail nebo SMS zprávu, která je doručena během několika vteřin? Proč by měly čekat s dotazem, až se večer sejdou všichni doma, když mohou okamžitě zavolat? Proč čekat s hraním hry, až se uvolní počítač, když na mobilu mohou hrát hned? Mobily nabízejí množství podstatných či méně podstatných funkcí, díky kterým dnešní děti pokládají mobil za zcela nezbytný.

Diskuse k vlastnímu výzkumu

Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření se z oslovených 250 respondentů ve věku do 12 let – žáků základních škol a gymnázia v Českých Budějovicích – zúčastnilo 224, návratnost dotazníků byla 89,6 %. Z celkových 224 respondentů bylo 108 dívek a 116 chlapců. Při vyhodnocování výsledků byla dodržena genderová diferenciacce a téměř u všech otázek jsou patrné rozdíly mezi dívkami a chlapci.

Před samotným oslovením dětí a rozdáním dotazníků byli osloveni ředitelé vybraných škol, na kterých mělo dotazníkové šetření probíhat. Byli požádáni o souhlas s oslovením žáků a o schválení znění dotazníku. Nezá-

visle na sobě se však všichni ředitelé škol shodli na tom, že z dotazníku musí být odstraněna otázka zkoumající činnosti, ke kterým děti využívají mobilní telefon při vyučování (například zda posílají SMS zprávy, hrají na mobilu hry nebo používají fotoaparát atd.). Odpovědi dětí na tyto otázky by podle jejich názoru mohly poškodit jméno školy. Žádný z respondentů tedy na tuto otázku neodpovídal.

T-Mobile uvádí, že školy a rodiče sice trvají na plnění určitých pravidel, většina mladých však tato pravidla ignoruje. Čtvrtina žáků přiznává, že v hodině už někdy přijali hovor, obvykle píšou SMS či fotí/natáčejí své spolužáky i vyučující. Více než 1/3 učitelů se už setkala s opisováním pomocí mobilního telefonu. Z tohoto úhlu pohledu jsou obavy ředitelů škol pochopitelné, ačkoli jim byla zaručena naprostá anonymita a nemožnost identifikace konkrétního školního zařízení.

Otázky v první části dotazníku byly zaměřeny na to, zda děti mají mobilní telefon, a v případě, že ano, v kolika letech svůj první mobil dostaly. Dále zde byly otázky zjišťující mobilního operátora a formu služby (předplacená karta/paušál), kterou děti nejčastěji využívají. Poslední dvě otázky v této části zjišťovaly výši měsíčních nákladů na mobilní telefon a také, kdo tyto výdaje hradí – dítě, nebo rodiče.

Z výzkumu, který roku 2002 provedl časopis *Mobility* a kterého se zúčastnilo více než 1 800 žáků základních a středních škol ve věku 10–19 let, vyplynulo, že již v roce 2002 měli mobilní telefon dva náctiletí ze tří. V současné době můžeme říci, že má mobil devět z deseti dvanáctiletých dětí.

Z výzkumů agentury NFO AISA z konce roku 2004 vyplývá, že ve věku 16 let mají mobil čtyři pětiny dětí. Zlomovým obdobím je přitom věk deseti let, kdy jich má mobil třetina. V tomto věku totiž děti po mobilu začínají nejvíce toužit, což pravděpodobně ovlivňuje i skutečnost, že v jejich okolí přibývá těch, kteří se již mobilem pochlubit mohou.

Při porovnání výsledků výzkumů z roku 2002, 2004 a výzkumu provedeného v rámci našeho projektu v roce 2008 je zřejmé, že oblast mobilních telefonů a mobilní komunikace prošla v posledních letech razantním vývojem

a že dnes má mobil již 95 % dětí ve věku 11–12 let, což je o zhruba jednu třetinu více než před čtyřmi a šesti lety.

Na základě provedené analýzy trhu je možné říci, že oproti Vodafone nabízí T-Mobile i Telefónica O2 výrazně více služeb určených přímo dětem a mladistvým. Tato skutečnost koresponduje s údajem o tom, jakého operátora děti využívají.

Převahu předplacených karet nad paušály potvrzuje také výzkum, který provedl v roce 2005 T-Mobile a který udává, že dokonce 92 % z jejich dětských zákazníků má předplacenou kartu.

Jeden z výzkumů provedených v roce 2007 prezentuje, že necelá polovina „náctiletých“ telefonistů (40 %) utratí měsíčně do 200 Kč, ale 10 % z nich nemá problém vydat více než 1000 Kč za měsíc. Tyto výsledky zcela jasně korespondují s výsledky získanými dotazníkovým šetřením provedeným v rámci tohoto projektu.

Výsledky průzkumu T-Mobile uvádějí, že děti do 9 let mají mobilní telefon především z toho důvodu, aby byly snadno dosažitelné pro rodiče – primární je zde tedy kontrolní funkce telefonu. Tento výsledek přesně koresponduje s výsledky, které vyplynuly z rozhovorů s rodiči dětí ve věku do 12 let.

Monitoring poskytovatelů služeb mobilní komunikace

V první fázi projektu byly osloveny všechny tři společnosti působící na českém telekomunikačním trhu – T-Mobile, Telefónica a Vodafone. První dvě zmíněné společnosti se projektu však zúčastnit odmítly, jako jediný se aktivně zúčastnil mobilní operátor Vodafone. Mluvčí společnosti Vodafone Czech Republic, a. s., Přemysl Filip, přistoupil na spolupráci formou emailové komunikace a vyplnění dotazníku (viz Příloha 2). Zároveň také přislíbil další spolupráci po ukončení projektu, především podporu při tisku informačních brožur k problematice mobilních telefonů u dětí nebo zajištění různých PR aktivit.

Spolupráce s panem Filipem probíhala naprosto korektně podle dohodnutých pravidel a byly zodpovězeny všechny dotazy související s projektem.

Z pohledu mobilního operátora, podle slov

pana Filipa, nejsou děti zajímavou cílovou skupinou. Na tuto skupinu zákazníků také dle zásad společenské odpovědnosti³ nemíří žádné formy reklamy. Velké procento zákazníků má předplacené karty, které jsou anonymní, a tedy není ani možné určit přesné věkové rozložení zákaznické báze. Z výsledků dotazníkového šetření provedeného v rámci tohoto projektu vyplynulo, že nejvíce zákazníků má mobilní operátor O2 (více než dvě třetiny zákazníků), následují T-Mobile a Vodafone, kde se liší rozložení dětských klientů podle jejich pohlaví.

Vodafone aktivně podporuje preventivní aktivity spojené s používáním mobilních telefonů dětmi. Nabízí také rodičům nástroje kontroly výdajů za mobilní služby u svých dětí a možnost blokování nevhodného obsahu, který by se mohly děti pokoušet stáhnout z internetu.

ZÁVĚR

Mobilní telefony a další nástroje moderní komunikace svým uživatelům přinášejí mnohé klady a přínosy. V protikladu k těmto pozitivům jsou však často přehlížena rizika, která se k této problematice váží. Děti jsou v této souvislosti ohroženou skupinou, jelikož jsou ve srovnání s dospělými náchylnější ke vzniku nežádoucího chování. Česká veřejnost – laická ani odborná – však dosud této problematice nevěnovala dostatečnou pozornost. Na základě výsledků provedeného výzkumu je nutno konstatovat, že oblast používání mobilních telefonů dětmi a s tím související jevy jsou oblastí velmi opomíjenou.

Výsledky výzkumu ukázaly, že věk, ve kterém děti dostávají svůj první mobilní telefon, každoročně klesá. Ještě před pěti lety dostávaly děti telefony ve věku okolo 12 let, v roce 2008 je to již necelých 9 let. Z výzkumu je také zřejmá souvislost mezi snižujícím se věkem získání prvního mobilního telefonu a rozvojem nežádoucího chování dítěte k mobilnímu telefonu. Dítě v porovnání s dospělým uživatelem mobilního telefonu nedisponuje dostatkem zkušeností a je zde proto riziko ohrožení řádného vývoje osobnosti. S nezastavitelným technologickým pokrokem totiž přibývá možností, které mobilní telefony nabízejí. Telefon již není prostředkem

určeným pouze k telefonování – je možné jej využívat k připojení na internet, který skýtá pro děti nesčetná úskalí, umožňuje pořizovat fotografie a videozáznamy, posílat obrázky a fotografie, poslouchat hudbu, sledovat televizi a další. Z tohoto důvodu je zde velmi důležité klást důraz na preventivní práci ze strany rodičů a pedagogů. Je nezbytné seznámit děti se všemi riziky, se kterými se mohou v této oblasti setkat, a naučit je s mobilním telefonem žít – respektovat pravidla a soukromí ostatních a držet se základních zásad mobilní etikety.

Mobilní operátoři se k dětským zákazníkům chovají v zásadě ohleduplně a nesměřují na ně cíleně reklamní kampaně, nicméně reklama, která se objevuje všude kolem nás, má i přes tuto skutečnost na děti velmi silný vliv.

Na výstup z výzkumu by měla být navázána další spolupráce s mobilním operátorem Vodafone, který se na projektu podílel a který přislíbil podporu při další prezentaci výsledků rodičům, pedagogům a další veřejnosti formou brožurek a bulletinů. V oblasti preventivní práce na školách je totiž problematika používání a zneužívání mobilních telefonů, moderních komunikačních nástrojů (chatovacích programy, internetová komunikace) nebo například nadměrného sledování televize či hraní počítačových her zcela opomíjena.

Vysvětlivky:

1. SAR (z angl. Specific Absorption Rate) – vyjadřuje množství záření, které absorbuje hmota s definovanými vlastnostmi. Číslo SAR je tedy maximální hodnota energie absorbovaná látkou vztaženo na jednotku hmotnosti. Pokud jde o oblast mobilních telefonů, pak se SAR hodnotí především kvůli průniku záření do lidské mozkové tkáně. Jsou stanoveny maxima SAR, které nesmí žádný mobilní telefon překročit, přičemž pro různé části světa jsou povolené hodnoty různé. V ČR platí maximální hodnota SAR 2,0 W/kg.
2. PhDr. Václav Mertin – zástupce vedoucího katedry filozofie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
3. CSR (Corporate social responsibility) – společenská odpovědnost firem: dobrovolné integrování sociálních a ekologických hledisek do každodenních firemních operací a interakcí. Princip zahrnutí sociálních a environmentálních hledisek do strategie firmy – vedle primární orientace na vytváření zisku – se nazývá také trojí zodpovědnost.

LITERATURA

1. *Aby mobily a internet nebyly pro děti hrozbou.* [online]. 2007 [cit. 2008-09-29]. Dostupné z: <<http://conference.saferinternet.cz/for-press>>.
2. *Business Leaders Forum: Společenská odpovědnost firem.* [online]. 2008 [cit. 2008-09-21]. Dostupné z: <www.blf.cz/csr/vyzkum.pdf>.
3. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Domácnosti a jednotlivci – Informační společnost v číslech 2008.* [online]. 2008 [cit. 2008-09-09]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/b_domacnosti_a_jednotlivci_ie08/\\$File/is08_b.xls](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/b_domacnosti_a_jednotlivci_ie08/$File/is08_b.xls)>.
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Mobilní telefonní síť v ČR.* [online]. 2007 [cit. 2008-09-08]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/mobilni_telefonni_sit_v_cr>.
5. *Daily Mail: Nomophobia is the fear of being out of mobile phone contact - and it's the plague of our 24/7 age* [online]. 31. 3. 2008 [cit. 2008-09-14]. Dostupný z: <<http://www.dailymail.co.uk/news/article-550610/Nomophobia-fear-mobile-phone-contact--plague-24-7-age.html>>.
6. Fortunati, L., Manganelli, A. M.: *Young People and the Mobile Phone.* Università di Udine: Università di Padova, 2002. ISSN: 0211-4364.
7. Geser, H.: *Are girls (even) more addicted? Some gender patterns of cell phone usage.* Institute of Sociology, University of Zurich, Switzerland [online]. 2006 [cit. 2007-11-05]. Dostupné z: http://socio.ch/mobile/index_mobile.htm.
8. Geser, H.: *Pre-teen cell phone adoption.* Institute of Sociology, University of Zurich, Switzerland. [online]. 2006. [cit. 2007-11-08]. Dostupné z: http://socio.ch/mobile/t_geser2.pdf.
9. Goetzenbrucker, G.: *Jugend im Netz? Effekte mobiler Kommunikation im Alltag Jugendlicher. Eine qualitative Studie im Ballungsraum Wien.* [online]. 2005. [cit. 2007-11-05]. Dostupné z: http://www.soz.unifrankfurt.de/K.G/B3_2005_Goetzenbrucker.pdf.
10. Haddon, L. G.: *The Social Consequences of Mobile Telephony: Framing.* London School of Economics. [online]. 2000. [cit. 2007-11-05]. Dostupné z: <<http://www.mot.chalmers.se/dept/tso/haddon/Framing.pdf>>.
11. Handl, J.: *Musíme být neustále online?* [online]. 17. 6. 2008 [cit. 2008-09-05]. Dostupný z: <<http://www.lupa.cz/clanky/musime-byt-neustale-online/>>.
12. Hanzlovský, M.: *Závislost na mobilu – hrozba? 2000* [online]. [cit. 2008-09-05]. Dostupné z: <<http://www.magazinzdрави.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=900>>.
13. Hunziker, P.: *Medien, Kommunikation und Gesellschaft.* 2. vyd., Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998. ISBN: 3-534-80026-5.
14. *Chráníme děti.* [online]. 2008 [cit. 2008-09-27]. Dostupné z: <http://www.cz.o2.com/osobni/cz/o_nas/nas_odpovedny_pristup/chranime_deti/index.html>.
15. Jiráková, J., Mičienka, M.: *Základy mediální výchovy.* 1. vyd., Praha: Portál, 2007. 295 s. ISBN: 978-80-7367-315-4.
16. Kerles, M.: *Lidové noviny. Prvenství v EU: Nejčas-* *těji s mobilem.* [online]. 28. 7. 2008 [cit. 2008-09-05]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/prvenstvi-v-eu-nejcasteji-s-mobilem-d69-/ln_ekonomika.asp?c=A080728_072947_ln_ekonomika_svo>.
17. Kunczik, M.: *Základy masové komunikace.* 1. vyd., Praha: Karolinum, 1995. 308 s. ISBN 80-7184-134-X.
18. Langmeier, J., Krejčířová, D.: *Vývojová psychologie.* 2. vyd, Praha: Grada Publishing, 2006. 344 s. ISBN: 80-247-1284-9.
19. Machart, S.: *Je mobilní telefon zdravotním rizikem?* [online]. 4. 5. 2004. [cit. 2008-09-05]. Dostupné z: <<http://www.ordinace.cz/clanek/je-mobilni-telefon-zdravotnim-rizikem/>>.
20. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decennální revize.* 1. vyd., Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, 1996. 207 s. ISBN: 80-901856-4-9.
21. *Moderní závislosti: Chat, mobil, porno.* [online]. 2006 [cit. 2008-09-08]. Dostupné z: <<http://www.alkohol-alkoholismus.info/modules.php?name=News&file=article&sid=16>>.
22. Myerson, G.: *Heidegger, Habermas a mobilní telefon.* 1. vyd., Praha: Triton, 2003. 83 str. ISBN: 80-7254-368-7.
23. Oficiální web České republiky. *Telekomunikace a pošta.* [online]. 2007 [cit. 2008-09-25]. Dostupné z: <<http://www.czech.cz/ekonomika-podnikani-veda/vseobecne-informace/hospodarstvi-rust-a-potencial/sluzby/telekomunikace-a-posta/>>.
24. Pospíšil, A.: *Mobily jsou cigaretami 21. století – mladí jsou na nich závislí.* [online]. 21. 1. 2008 [cit. 2008-09-10]. Dostupné z: <http://mobil.idnes.cz/mobily-jsou-cigaretami-21-stoleti-mladi-jsou-na-nich-zavisli-po9/mob_tech.apo?c=A080113_193708_mob_tech_apo>.
25. Postler, Š.: *SAR – Jak nám mobily září do hlavy?* [online]. 8. 9. 2008 [cit. 2008-09-10]. Dostupné z: <<http://www.mobilmania.cz/Titulni-strana/SAR-Jak-nam-mobily-zari-do-hlavy/sc-21-sr-1-a-1120169/default.aspx>>.
26. *Revista de Estudios des Juventud.* 1. vyd., Madrid: Instituto de la Juventud, 2002. 192 s. ISSN: 0211-4364.
27. *Safer Internet Konference.* [online]. 19. 11. 2007 [cit. 2008-09-10]. Dostupné z: <<http://conference.saferinternet.cz/for-press>>.
28. Schorb, B., Theunert, H.: *Jugendmedienschutz – Praxis und Akzeptanz.* 1. vyd., Berlin: VISTAS Verlag GmbH, 2001. 197 s. ISBN: 3-89158-316-8.
29. Sivera, M.: *Sivera electronic.* [online]. 2002 [cit. 2008-09-10]. Dostupné z: <http://www.sivera.cz/index.php?str=zmr_mt_fd_c001>.
30. T-Mobile: *Mobilní etiketa.* [online]. 2006. [cit. 2007-11-05]. Dostupné z: <http://tpress.cz/tiskove_zpravy/2007/711/>.
31. T-Press: *Mobilní etiketa* [online]. 2006–2008 [cit. 2008-09-22]. Dostupné z: <<http://t-press.cz/hledani/?keyword=mobiln%ED+etiketa>>.
32. Vágnerová, M.: *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy.* 1. vyd, Praha: Karolinum, 2002. 304 s. ISBN: 80-246-0181-8.
33. Vaverka, L., Stavinoha, R.: *Vliv mobilních telefonů*

- na mládež. Brno. 2005. 45 s. Gymnázium Brno-Řečkovice. Středoškolská odborná činnost.
34. Vykoukalová, Z.: *Mobil je poselství: význam média a jeho dopad na komunikaci v interpersonálních vztazích generace sms*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2007. s. 124. Rigorózní práce.

35. *Závislost na mobilech vzrůstá*. [online]. 11. 9. 2006 [cit. 2008-09-05]. Dostupné z: <<http://www.mineralfit.cz/clanek/458--zavislost-na-mobilech-vzrusta.html>>.

PŘÍLOHA: Dotazník pro děti

I. Identifikační část

Zaškrtni vyhovující možnost:

Pohlaví

Dívka Chlapec

Věk

10
11
12
13
více než 13

Škola

Základní škola
Víceleté gymnázium

II. Mobilní telefon, operátor

1. Mobilní telefon

a. mám
b. nemám

Jestliže jsi odpověděl/-a NEMÁM, přejdi prosím k otázce 1.A a po jejím zodpovězení dotazník odevzdej.

1.A Jestliže mobilní telefon nemáš, napiš prosím proč:

Jestliže jsi na předchozí otázku odpověděl/-a MÁM:

2. V kolika letech jsi dostal/-a svůj první mobilní telefon?

a. dříve než v 7 letech e. v 8 letech
b. v 9 letech f. v 10 letech
c. v 11 letech g. ve 12 letech
d. ve 13 letech h. ve 14 letech a později

3. Tvůj mobilní operátor je:

a. O₂ b. T-Mobile c. Vodafone

4. Používáš:

a. předplacenou kartu b. paušál

5. Tvůj měsíční účet za telefon je obvykle:

a. méně než 100 Kč
b. 100 – 200 Kč
c. 201 – 300 Kč
d. 301 – 400 Kč
e. 401 – 500 Kč
f. více než 500 Kč

6. Účet za telefon:

- a. platím sám/sama
- b. platí rodiče
- c. částečně přispívají rodiče, zbytek sám/sama
- d. jiná možnost – prosím doplň:

III. Mobilní komunikace**7. Mobilní telefon nejčastěji využíváš ke komunikaci:**

- a. s rodinou (rodiče, sourozenci, babička atd.)
- b. s přáteli (kamarádi, spolužáci atd.)
- c. jiná možnost – napiš prosím:

8. Mobilní telefon je pro tebe:

- a. nezbytnost, neobešel/neobešla bych se bez něj
- b. módní doplněk
- c. prostředek ke komunikaci
- d. nutné zlo
- e. jiná možnost (napiš prosím jaká):

9. Očísluj následující činnosti podle toho, jak často k nim mobil využíváš:**(1 – nejméně, 13 – nejvíce)**

- | | | | |
|---------------------------|--------------------------|----------------------------------|--------------------------|
| a. příchozí volání | <input type="checkbox"/> | h. fotografování | <input type="checkbox"/> |
| b. posílání MMS | <input type="checkbox"/> | i. odchozí volání | <input type="checkbox"/> |
| c. WAP/Internet | <input type="checkbox"/> | j. stahování – loga a vyzv. tóny | <input type="checkbox"/> |
| d. přehrávání písniček | <input type="checkbox"/> | k. kalkulačka | <input type="checkbox"/> |
| e. posílání SMS | <input type="checkbox"/> | l. budík | <input type="checkbox"/> |
| f. hraní her | <input type="checkbox"/> | m. hodiny/datum | <input type="checkbox"/> |
| g. sledování videí, filmů | <input type="checkbox"/> | | |

10. Při komunikaci s kamarády upřednostňuješ spíše komunikaci:

- a. osobní
- b. mobilní

IV. Mobilní etiketa**11. Poučili tě rodiče, jak se máš chovat s mobilním telefonem?**

- a. ano
- b. ne

12. Máš rodiči stanovená pravidla používání mobilního telefonu?

- a. ano
- b. ne *Přejdi prosím k otázce 14!*

13. Dodržuješ tato pravidla?

- a. ano
- b. ne

14. Trestají tě rodiče za porušení těchto pravidel?

- a. ano
- b. ne

15. Při vyučování:

- | | | | |
|----------------|--------------------------|---------------------------------|--------------------------|
| a. posílám SMS | <input type="checkbox"/> | d. poslouchám z telefonu hudbu | <input type="checkbox"/> |
| b. volám | <input type="checkbox"/> | e. nevezmu telefon do ruky | <input type="checkbox"/> |
| c. hraju hry | <input type="checkbox"/> | f. jiná možnost – napiš prosím: | |

V. Osobní postoj

16. Vzdal/a by ses svého mobilního telefonu?

- a. ano
b. ne – napiš prosím proč:

17. Zaškrtni prosím vždy jednu vyhovující možnost:

	Vypínám telefon	Vypínám zvonění	Nechávám zapnuté zvonění
V kině	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V divadle	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ve škole	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V nemocnici, u lékaře	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V bance, na úřadě, na poště	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V obchodě	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V restauraci	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V noci	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V hromadné dopravě	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

18. Děti s drahými značkovými mobilními telefony jsou podle tvého názoru lépe přijímány do kolektivu:

- a. ano
b. ne

19. Nemít mobilní telefon je známkou chudoby:

- a. ano
b. ne

20. Při koupi mobilního telefonu se necháš ovlivnit především:

- a. doporučením známých/přátel/kamarádů
b. reklamou
c. cenou mobilního telefonu – zvolím levnější model
d. cenou mobilního telefonu – zvolím dražší model

21. Dopiš, co tě napadne jako první:

- 21.1 Mobilní telefon je pro mě...
21.2 Život bez mobilního telefonu...
21.3 Kdybych mobilní telefon neměl/a, tak...
21.4 Když nedostanu za celý den jedinou SMS ...
21.5 Když mi někdo neodpoví na SMS, myslím si, že...
21.6 Ke svému mobilnímu telefonu se chovám jako k...
21.7 Mobilní telefon bych nikdy...

Miriam Troupová
mitro@centrum.cz